

Legrégibb tolvajnyelvi szójegyzékünk

Utolsó számunkban (MNY. LII, 89–91) HOFFMANN TAMÁS a jászárokszállási Protocollum Currentaliumból közöl egy 1782-ből származó kis tolvajnyelvi szójegyzéket. Ezt a szójegyzéket nyelvészeti irodalmunkban már négyszer közölték: először SIMAI ÖDÖN Dugonics „Jeles történetek” című műve (I, 270) alapján (Nyr. XXXII, 399), majd GYÖRFFY ISTVÁN Túrkeve város Protocollum Currentaliunából (Nyr. XXXIX, 328), végül kétszer BALASSA JÓZSEF egy XVIII. századi kéziratos kötetből (Nyr. LIII, 5 és SZIRMAY ISTVÁN–BALASSA JÓZSEF, A magyar tolvajnyelv szótára Bp., é. n. [1924.] 7 kk.). Mind a három közlő mint érdekes fölfedezést mutatta be e szójegyzéket, s noha azóta a jassznyelvről szóló irodalom e forrást bőven használta, és gyakran hivatkozott rá, e kis emlék most negyedszer sem kerülhetett el — úgy látszik — végzetszerű sorsát, s ismét mint eddig föl nem tárt különöség látott napvilágot. A négy közlés (a két BALASSA-félét egynek véve) kétségtelenül ugyanarra az ősforrásra vihető vissza, arra a szójegyzékre, melyet Jablonczai Petes János a Hajdú kerület juratus ordinarius notariususa állított össze, és küldött szét a törvényhatóságoknak. (Az ún. „Egri szójegyzék”, melyet HEINLEIN ISTVÁN közölt (MNY. IV, 268), bár kétségtelenül önálló munka, úgy látszik, nem e Jablonczai-féle szójegyzék ismerete nélkül készült.) A közös ősforrást igazolja: 1. a közös cím, mely BALASSÁNÁL szabadon magyarra fordítva jelentkezik, s melyből a GYÖRFFY-féle forrásban kimaradt a „fures nundinales” magyar értelmezése: „*Sivány seu Vásári Tolvaj*”; 2. a szavak azonossága: mindegyikben ugyanaz a 74 tolvajnyelvi szó szerepel, lényegtelen eltéréseket nem számítva ugyanazzal az értelmezéssel; 3. a szavak sorrendje, mely SIMAI és HOFFMANN közlésében teljesen azonos, GYÖRFFYÉBEN csupán két szó — *parázs* és *ne hadováj* — cserélt helyet, míg BALASSÁÉBAN a szavak kisebb csoportjai össze keverve, de egy-egy ilyen csoporton belül sorrendjük híven követi a többinek azonos részeiben mutatkozó sorrendet.

A négy közlés közül HOFFMANNÉ a legkevésbé megbízható, ami persze lehet, hogy nem a közlő hibája, hanem az egykorú másolóé, aki egyet-mást félreérthetett, félreolvashatott, esetleg helytelenül értelmezett. Hogy a nyilvánvalóan hibás szóalakok

közül mi eshetik a régi másoló és mi esetleg a közlő rovására, azt természetesen csak a jászárokszallási kézirattal való egybevetés útján lehetne biztosan megállapítani. Hibái ellenére sem teljesen érdektelen a HOFFMANN-féle változat, tanulságos ugyanis a négy közlés és rajtuk keresztül a négy különböző forrás eltéréseit egybevetni, sőt egyes esetekben a HOFFMANN-tól közölt adat mint egy újabb szavazat eshetik a latba az eredeti szó megállapítása feladatában.

Az alábbi egybevetésben nem terjeszkedem ki — egyetlen esetet (*kigyó*) nem számítva — az értelmezésekben található eltérésekre, ezek ugyanis, bár előfordul bennük itt-ott egy-egy különösebb alak (pl. *Pennacillus*), többnyire lényegtelenek (pl. *Bitsak* ~ *Bitska*, *zsványi* ~ *zsványos*, *inni* ~ *innya* stb.) vagy csak helyesírásbeliek, de azonfelül elvégre itt a tolvajnyelvi szóképzlet szempontjából nézzük a közléseket. A tolvajszavak között levő helyesírási eltéréseket (pl. *u* ~ *ú*, *ú* ~ *ü* ~ *ú*, *cs* ~ *ts*, *x* ~ *ks*, *czafka* ~ *czaffka* stb.) szintén figyelmen kívül hagyom, mert nem jelentenek a szavak alakjára vonatkozólag semmit, és GYÖRFFY különben is átírta adatait a saját korabeli helyesírásra. Tehát csak azokat a szavakat vetem egybe, melyek között lényeges eltérés van. BALASSA közlését a SZIRMAY—BALASSA-féle tolvajnyelvi szótár alapján idézem. Az adatok előtt a szám a kérdéses szó sorszáma. Összehasonlításképpen ötödiknek ide iktatom a közeli korú „Egri szójegyzék” megfelelő szavait is.¹

S. 2 7 „*Fasék Fély*”, Gy. 7 „*fazék tej*”, B. 35 „*Fasik Téj*”, H. 7 „*Fasék Fély*”, E. „*Fázól Félész*”. — S. 13 *Gagyi* 'arany', Gy. 13 *gagyi* 'ua.', B. 7 *Pagyi* 'ua.', H. *Gágyi* 'ua.', E. *Gagyi* 'ua.'. — S. 18 *Komnyik* 'orgazda', Gy. 18 *komnyik* 'ua.', B. 12 *Komnyik* 'ua.', H. 18 *Konyik* 'ua.', E. *Komnyik* 'ua.'. — S. 23 *Putzika* 'ruha', Gy. 23 *rucika* 'ua.', B. 40 *Púcziika* 'ua.', H. 23 *Puczika* 'ua.', E. *Puczika* 'ua.'. — S. 24 *Jordán* 'zsidó', Gy. 24 *jordán* 'ua.', B. 41 *Jordán* 'ua.', H. 24 *Gordán* 'ua.', E. *Jordány* 'ua.'. — S. 27 *Kaszakolni* 'összeszorítani a vásárt', Gy. 27 *kaszabolni* 'ua.', B. 44 *Koszakolni* 'ua.', H. *Kaszakolni* 'ua.', E. „*Kaszakoly Szorésd*”. — S. 28 *Nyalavi* 'az új zsványok közt a legjobb', Gy. 28 *nyalavi* 'ua.', B. 45 *Nyalazi* 'ua.', H. 28 *Nyalán* 'ua.', E. *Nyalavi* 'ua.'. — S. 33 *Czoltovaj* 'fizess!', Gy. 33 *csoltovaj* 'ua.', B. 50 *Czaltovaj* 'ua.', H. *Czoltovaj* 'ua.', E. *Czoltovai* 'ua.'. — S. 35 *Hontirozd* 'tagadd!', Gy. 35 *hontirozd* 'ua.', B. 17 *hontirozd* 'ua.', H. 35 *Hontirozd* 'ua.', E. *Handerozz* 'ua.'. — S. 37 *Paráz* 'erszény nélkül pénz a zsebben', Gy. 36 *parázs* 'ua.', B. 52 *Paráz* 'ua.', H. 37 *Parázs* 'ua.', E. „*Parás találtam Pinzt erszény nélkül zsebben*”. — S. 38 „*Kigyó Tüsző*”, Gy. 38 „*kigyó gyűsző (gyűrű?)*”, B. 19 „*Kigyó Tüsző*”, H. 38 „*Kigyó Tür keő*”, E. „*Kigyó Gyűsző. Pinz az oldalán*”. — S. 39 *Paribó* 'mente', Gy. 39 *paribó* 'ua.', B. 20 *Paribó* 'ua.', H. *Pariso* 'ua.', E. *Paribó* 'ua.'. — S. 46 *Pozdorja* 'gyolesváson', Gy. 46 *pozderja* 'ua.', B. 54 *Pozdorja* 'ua.', H. 46 *Poszderja* 'ua.', E. „*Pozdorja Ing, gatyá*”. — S. 48 *Posterium* 'tömlőc', Gy. 48 *poszterium* 'ua.', B. 56 *Posterium* 'ua.', *Posteriid* 'ua.', E. *Poslerum* 'ua.'. — S. 52 *Lettegens* 'köpönyeg', Gy. 52 *letergeny* 'ua.', B. 60 *Letergeng* 'ua.', H. 52 *Letergeng* 'ua.', E. *Leternyek* 'ua.'. — S. 55 *Szlepriska* 'katona', Gy. 55 *szlepicska* 'ua.', B. 61 *Szlepritska* 'ua.', H. 55 *Sztrepriska* 'ua.', E. *Szlepicska* 'ua.'. — S. *Olvasó* 'bilincs', Gy. 56 *olvasó* 'ua.', B. 62 *Olvasó* 'ua.', H. 56 *Olvasztó* 'ua.', E. *Olvasó* 'ua.'. — S. 58 *Bánya* 'lúd', Gy. 58 *bánya* 'ua.', B. 29 *Bánya* 'ua.', H. 58 *Banya* 'ua.', E. *Banya* 'ua.'. — S. 62 *Kút* 'zseb', Gy. 62 *kút* 'ua.', B. 32 *Kúr* 'ua.', H. 62 *Kut* 'ua.', E. *Kút* 'ua.'. — S. 63 *Kútazni* 'zsebből lopni', Gy. 63 *kútazni* 'ua.', B. 33 *Kürozni* 'ua.', H. 63 *Kutazni* 'ua.'. — S. 64 *Nyalavi nyelv* 'zsványi (zsványos) nyelv', Gy. 64 *nyalavi nyelv* 'ua.', B. 65 *Nyalazi nyelv* 'ua.', H. 64 *Nyalán nyelv*

¹ A szójegyzék címében HOFFMANN *sub sede* formája helyett SIMAI és GYÖRFFY *sub sedria*-t ad. Alig lehet kétséges, hogy ez a helyesebb.

² A rövidítések: S. = SIMAI, Gy. = GYÖRFFY, B. = BALASSA, H. = HOFFMANN közlése, E. = Egri szójegyzék.

'ua.'. — S. 65 *Mindennapi* 'kenyér', Gy. 65 *mindennapi* 'ua.', B. 30 *Minden napi* 'ua.', H. 65 *Minden orapi* 'ua.', E. *mindennapi* 'ua.'. — S. 68 *Singula* 'kurva', Gy. 68 *singyula* 'ua.', B. 68 *Singula* 'ua.', H. 68 *Singyula* 'ua.', E. *Szingyula* v. *dorka* 'ua.'. — S. 69 *Plede* 'szaladj!', Gy. 69 *pleve* (*plede?*) 'ua.', B. 69 *Pledi* 'ua.' H. 69 *Plede* 'ua.', E. *Pléde* 'ua.'.

Az egybevetések szinte önmagukért beszélnek, belőlük az eredeti szó csaknem minden egyes esetben kihámozható, úgyhogy kommentár fölösleges, illetőleg részletesebb kifejtést igényelne az egy-két homályosabbnak maradó szóval kapcsolatban.

BÁRCZI GÉZA